

Monia näkökulmia varhaisbysantin naisten elämään

Jeanette Lindblom:

Women and public space. Social codes and female presence in the Byzantine urban society of the 6th to the 8th centuries. Helsingin yliopisto 2019. 338 s. ISBN 978-951-51-5154-4.

Jeanette Lindblom on väitöskirjassaan ottanut tarkasteltavaksi Bysantin naisten läsnäolon kaupunkiyhteisössä 500-luvulta 700-luvulle. Väitöskirjassa analysoidaan monenlaisia lähteitä lakisäädöksistä piirtokirjoituksiin ja kuva-aineistoon, ja niiden pohjalta Lindblom tuo esiin rajoituksia, toimintaehtoja ja mahdollisuuksia, joita varhainen bysanttilainen kaupunkimailma naisille tarjosi.

Aihetta on tutkittu varsin vähän, ja aikakauden naiseen liittyvä lähdeaineisto on myös hajanaisista. Naiset jäävät usein nimettömiksi tai vaikeasti tulkittaville yksityismaininnoille, mutta eri aineistoja yhdistellen Lindblom pyrkii luomaan kokonaiskuvaa siitä, millaisia mainintoja naisista löytyy kaupunkiyhteisössä ja sen julkisissa tiloissa.

Väitöskirjassa ovat tarkasteltavana sekä kaikkein ylhäisimmät hallitsijaperheen naiset että myös hyvin satunnaiset maininnat rahvaan naisista. Lindblomin työssä korostuukin, ettei hän tarkastele naisia tai näiden asemaa yksilöteoisena tai monoliittisena, vaan muuttavana, monenlaisten suhtautumistapojen, ajallisen ja yksilöllisen vaihtelun kirjona.

Lähteinään Lindblom käyttää vaihtelevaa aineistoa muistorunoista pyhimyselämäkertoihin. Hän tuo esiin niin normittavan lainsäädännön kuin kuvaukset

naisihanteista. Lindblom kiinnittää myös huomiota aineelliseen todistusaineistoon, esimerkiksi siihen, että tarkasteltuna aikakautena kuningasperheen naiset vakiinnuttivat asemansa esimerkiksi lyödyissä rahoissa.

Lindblom muistuttaa, että aineiston hajanaisuuden vuoksi menneisyydestä välittyvä fragmentaarista havaintoja, mutta yhdessä tarkasteltuina ne avartavat ja tarkentavat käsitystämme Bysantin naisista.

Yhteiskunnan ja aikakauden normien mukainen ajatus naisesta sijoitti hänet yksityisyyden piiriin, ja ihannenaisten kuvauksissa korostuivat yhtäältä neitsyyden ja toisaalta äitiyden arvostus. Kunniallisten naisten ja erityisesti ylempien yhteiskuntaryhmien naisten oletettiin viettävän suuren osan ajastaan kotitaloudessaan ja välttävän kohtaamisia muiden kuin oman perheensä miesten kanssa.

Käytännössä arjen vaatimukset tekivät tiukoista yksityisrajoista mahdottomia. Naiset liikkuvat kaupungissa, kirkoissa ja kylpylöissä, ja he kävivät myös jakamassa almuja. Uskonnolliset juhlat, pyhiinvaellukset ja hyväntekeväisyys saivat naiset liikkeelle kodin piiristä. Usein sivumennen esitetyt maininnat palvelijattarista kertovat, että naisten oli työtehtävissäänkin liikuttava kaupungin tiloissa ja kaduilla.

Naisten ja miesten alueiden erillään pitäminen avasi myös joitakin erityisiä työtehtäviä naisille. Kun katsottiin, ettei miesten ollut soveliaista olla liian läheisesti tekemisissä naisten kanssa, oli tarpeen turvautua naiseen ammattitehtävissä. Kirkon palveluksessa oli tästä syystä myös naisia, ja sairaanhoidon tehtävät ja naisille tarkoitettut palvelut oli usein annettava naispuolisten ammatinharjoittajien huoleksi.

Aina käytäntö ei helpottanut ja avartanut naisten elämää, vaan arkiset tavat ja uskomukset saattoivat rajoittaa naisten toimintatilaa enemmänkin kuin laki olisi sallinut. Lindblom toteaa osuvasti, että asenteiden naisia kohtaan on täytynyt olla sekä monenlaisia että ristiriitaisia.

Vaikeasti tavoitettava, mutta sitäkin kiinnostavampi ryhmä väitöskirjassa on kansan naiset (*women of the populace*). Aihetta on käsitelty lähteissä niukasti ja siten se saa väitöskirjassakin vain melko lyhyen kappaleen. Maininnat liittyivät esimerkiksi tilanteisiin, joissa naiset anoivat armoa ja apua perheensä miehille; tällaisessa tilanteessa, omien perheenjäsenten puolesta vedotesaan, heillä oli yhtäältä oikeus ja toisaalta pakko astua esiin. Tällaiset vaikean ahdingon aiheuttamat tilanteet eivät välttämättä merkinneet naisen elämässä erityisen myönteistä toimintatilan laajenemista. Kaikesta huolimatta kuvaukset kansan naisista kertovat siitä, että oli erilaisia tilanteita, joissa naiset olivat kaupunkitilassa läsnä omine tehtävineen ja tarpeineen.

Lindblomin väitöskirjan haasteena on, että kun lähteiden kirjo on suuri, tutkimus kytkeytyy moniin erilaisiin keskustelulinjoihin. Kaikkien tutkimusperin-

teiden huomioonottaminen ja erityyppisten lähteiden erityisongelmien käsittely käy paikoin haasteelliseksi. Ajoittain herää myös kysymys, rajautuvatko havainnot aivan tarkalleen kaupunkitilaan ja sen käyttöön, tai palveleeko alkupuolen teoreettinen keskustelu laajuudessaan itse aineiston ja tematiikan käsittelyä.

Tietyistä epätasaisuuksista huolimatta Lindblomin väitöskirja tarjoaa kiinnostavia avauksia Bysantin naisten elämään ja sitä valaisevien lähteiden ja mainintojen kirjoon. Kuten useimmat muutkin väitöskirjat näinä aikoina, teos on avoimesti saatavilla yliopiston sähköisessä julkaisuarkistossa <http://helda.helsinki.fi>.

Anu Lahtinen, professori
Helsingin yliopisto